

Op de markt

'n Haffel hauwkes en 'n bietje kroezels

Zaterdags koop ik op de Bossche markt 'de gruunte'. Het liefst voor de hele week. Groenteboeren uit Den Dungen, Vlijmen en Rabat verblijd ik met een bezoek. Ik sta er wat te 'meute' over de kwaliteit van de peter-selie, de trostomaten of de zwarte olijven, om vervolgens met een paar volle tassen naar het café te gaan.

Hauwkes

Afgelopen zomer stond op mijn lijstje 'hauwkes'. Ze laten zich gemakkelijk bereiden: afhaken, superkort koken met wat suiker en dan warm (of koud in een salade) opdienen. Van oorsprong is een 'hauw' (soms ook 'houw') de benaming voor dop of peul. Alle soorten erwten en bonen zitten in een hauw. Zo gauw er op de markt om kleine hauwen wordt gevraagd, dan gaat het om slechts één bepaalde groente: peultjes. In 's-Hertogenbosch wordt net zoals in grote delen van Brabant de benaming 'hauwtjes' gebruikt, maar dan wel in de typisch zuidelijke woordvorm 'hauwkes'.

Haffel

Om te kijken of de dochter van de groenteman ook tweetalig was, bestelde ik een 'haffel' hauwkes. Ze deed met haar linkerhand een greep in het veilingkistje, stopte de peultjes in een bruine papieren 'buil' en vroeg wat ik verder nog wenste.

Een 'haffel' is de Zuidoostelijke variant van handvol. Als het niet druk is, heet het dat er een handjevol mensen is: een 'haffel' dus, of eerder nog een 'haffelke'.

Moffelbône

Als heel de familie mee-eet, dan 'beschiet' een haffel 'moffelbône' (tuinbonen) er niet aan: meer schil dan inhoud! Het woord 'moffel' (uit het Franse 'moufle') en de verkorte vorm 'mof' kwamen lang naast elkaar voor in de betekenis van losse mouw en gewatteerd kledingstuk om de (dames) handen warm te houden. In 'moffelbôôn' slaat 'moffel' allereerst op de peul of dop die de eigenlijke bonen omhult. De grootte en vorm van de peul maken de associatie met 'mouw' mogelijk. Tegelijkertijd lijkt de zachte binnenkant van de peul op de voering van de handmof. Elders in het Zuiden heet de 'moffelbôôn' ook 'boerenteen' of 'flodderboon'. In Vlaanderen komt 'boerenwant' voor; het Franse 'moufle' betekent overigens wollen want.

Kroezels

Misschien zijn het ouderwetse vruchten, maar ik heb ze graag. (Zo, of in een Limburgse vlaai.) Afgelopen zomer heb ik lang op de markt moeten zoeken, maar gelukkig waren ze er nog: 'kroezels'. Met dit woord worden in Oost-Brabant en Limburg kruisbessen aangeduid. Kenmerkend is naast de wat rinse smaak de dikke, harige schil. 'Kroes' betekent zoveel als ineengekruld (zoals in kroeskop). 'Kroes' is een oude vorm, net zoals bijvoorbeeld het Groningse 'hoes', waarvoor elders de jongere vorm 'huus' wordt gebruikt, en dat in het AN is opgenomen als 'huis'. Zo heeft ook 'kroes' zich ontwikkeld tot 'kruis'.

Hauwkes en andere gruunte: een prentbriefkaart van de Bossche markt uit het begin van de 20e eeuw. (Foto: Stadsarchief)

Bronnen

- *Het Woordenboek der Nederlandsche Taal* (Leiden 1995) (uitgave op cd-rom)
- J. Verdam, *Middelnederlandsch Handwoordenboek* (Den Haag z.j.)
- A. Weijnen, *Etymologisch Dialectwoordenboek* (Assen 1996)
- P. van Veen en N. van der Sijs (red.), *Etymologisch woordenboek* (Utrecht 1997)
- H. van den Berselaar, *Het dialect van 's-Hertogenbosch*, in: *Boschlogie 11* ('s-Hertogenbosch 2001-2002).